MİSYONERLİK - AZINLIK VE YABANCI OKULLAR - 1

(KURULUŞLARI - AMAÇLARI - FAALİYETLERİ)

Editörler

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK

Uzm. Mehmet DERİ

6. BÖLÜM

MİSYONER CİZVİTLER VE OSMANLI DEVLETİNDE OKULCULUK FAALİYETLERİ

Dr. Oğuz KALAFAT

Eğitimci-Yazar
03kalafat03@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2341-6290

Giriş

Avrupa'da baş gösteren Reform hareketleri hâlihazırda var olan Katolik-Ortodoks çekişmelerine farklı bir yön vermiştir. Yine bu dönemde Martin Luther ve Jean Calvin gibi düşünürlerin fikirleri de etkili olmaya başlayınca Hristiyanlık adına önemli dönüşümler yaşanmıştır. Adı geçen bu düşünürlerin fikirleri sonucu ortaya çıkan Protestanlık mezhebi kıta Avrupası'nda bazı topluluklar tarafından benimsenince Katolik Kilisesi bölgelerde dengeyi korumaya özen göstermiştir. Roma Katolik Kilisesi, Karşı Reformasyon hamlesiyle Papalığın gücünü korumak adına bazı politikalar yürütmüştür. Söz konusu bu dönemde bazı misyoner tarikatlar ortaya çıkmıştır. Hristiyan Jesuit (Cizvitler) Tarikatı tam da bu dönemde kilisenin isteklerini yerine getirmesi kaydıyla faaliyetlerine başlamıştır. Diğer yandan Papa'nın da resmî onayıyla dünya genelinde Hristiyanlığın yayılması için çalışmışlardır.

Osmanlı Devleti topraklarına Cizvit rahiplerinin giriş yapması kurulmalarından hemen sonra olmuştur. Örgütlenmelerini tamamlayan bu tarikat ilk olarak İstanbul'da faaliyet göstermiştir. Osmanlı Katolik

tebaasının çağrılarını ve Fransız kralının talimatını dikkate almaları sonucunda İstanbul'a gelen tarikat rahipleri hemen çalışmalarına başlamış ve bir eğitim kurumunu eğitim öğretime açmışlardır. Saint Benoit Okulu adıyla açtıkları eğitim kurumunda öğretim yapmaya başlayan Cizvit rahipleri ilk zamanlar fazla tutunamamışlardır. Daha sonra Fransız kralı, Papa ve elçiler tarafından desteklenen bu grubun çalışmaları somut hâle gelmeye başlamıştır. Süreç içerisinde İstanbul ile birlikte Anadolu kentleri ve Lübnan yakın çevresinde de tutunan Cizvitler kayda değer misyonerlik faaliyetlerine temel oluşturmuşlardır.

Cizvit Tarikatının Tarihsel Temelleri

Latince "*Societas lesu*" olarak bilinen İsa Cemiyeti, Katolik misyonerlerin oluşturduğu dinî bir tarikattı. Bu oluşum Ağustos 1534'te eski bir şövalye olan İspanyol Ignatus de Loyola (Loyolalı Ignatus) tarafından Roma merkezli kurulmuştur. Bu oluşumun resmiyet kazanması Papa III. Paul tarafından cemiyetin tüzüğünün 1540 yılında onaylanmasıyla gerçekleşti. İsa cemiyetinin ilk yapılanma düşüncesinin temelinde şu olgular bulunmaktaydı:[1]

İffet (papazların evlenmemeleri ve bu düşünceye göre yaşamaları),

Yoksulluk (fakir bir hayatı benimsemek ve bu düstura göre kendini Tanrı'ya adamak),

İtaat (cemiyetin ve Katolik kilisesinin emirlerinin sorgulamadan yerine getirilmesi),

Din değiştirtmek (Hristiyan olmayan toplulukların din değiştirmesi üzerine faaliyet yürütmek),

Kutsal topraklara hac vazifesi (eğer bu olmazsa havarilik görevleri yerine getirmek).

Loyola, cemiyeti ilk kurduğunda bazı prensipler üzerine yapılandırdı. Aslında bu kurgu Hristiyanlık ilkelerini kendi dinî doktrinine göre yeniden yorumlamasıydı. Yeniden form vermesinin temelinde inancın spiritüel egzersizlerine yönelik bir yapılandırma yatmaktaydı. Bir nevi insan ve yaşamının amacı üzerine felsefi yaklaşımı vardı. Ona göre "*Hayatımızın amacı sonsuza dek Tanrı ile yaşamaktır*" mottosu

[1] Albert Close, *Jesuit Plots from Elizabethan to Modern Times*, Protestant Truth Society, Londra 1936, s. 23-76.

bulunmaktaydı. Ayrıca genel ilkeleri arasında insanın Tanrı'nın yolunu seçmesi ve buna göre yaşamasını istemekteydi. Loyola işin özünü şu şekilde değerlendiriyordu:[2]

> *"O hâlde günlük yaşamda, bir seçim şansımız olduğu ve bazı sorumluluklara bağlı olmadığımız sürece, yaratılmış tüm armağanlar karşısında kendimizi dengede tutmalıyız. Arzularımızı sağlık ya da hastalığa, zenginlik ya da yoksulluğa, başarıya ya da başarısızlığa, uzun ya da kısa bir ömre bağlamamalıyız. Çünkü her şey, Tanrı ile sonsuza kadar yaşayacağımız yaşamımıza daha sevgi dolu bir tepkiyi içimizde ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Tek isteğimiz ve tek tercihimiz şu olmalı: Tanrı'nın bende derinleşen yaşamını daha iyiye götüren şeyi istiyorum ve seçiyorum."*

Tarikat çok geçmeden örgütlemesini tamamlamaya yöneldi ve prensiplerine göre faaliyetlerine başladı. Asker kökenli olan Loyola, cemiyete mensup üyelere yönelik hazırladığı emirlerle "*dayanaklılık*" olgusunu ön plana çıkardı. Çünkü Loyola'ya göre cemiyetin içerisinden yetişen papazların dünyanın her bölgesinde her türlü zorluğa dayanabilecek şekilde yetiştirilmeleri gerekiyordu. Papazların "*itaat*" kuralını baştan kabul ettikleri için kendilerine emredilen görevleri sorgusuz şekilde yerine getirmeleri bekleniyordu. Zaten cemiyetin kuruluş tüzüğü/belgesinde "*Tanrı'nın bir askeri olarak hizmet etmek isteyenlerden oluşması, inancın savunulması, yayılması ve Hıristiyan dininde ruhların ilerlemesi için çabalaması*" hükmü yer alıyordu. Bunları kabul edenlere "*Jesuit*" [Cizvit], halk dilinde ise "*Tanrı'nın Askerleri/Tanrı'nın Denizcileri/Bölükleri*" olarak nitelendirilmekteydi.[3]

Reformasyon döneminde Katolik mezhebi çekişmelerin içinde yer alıyordu. 1529 yılında Martin Luther ve Jean Calvin dinî yaklaşımları sebebiyle Katolik Kilisesi ve Papa otoritesine karşı bir hareket başlattılar. Luther'in başını çektiği dinî oluşum süreç içerisinde yeni bir mezhebe dönüştü. Özellikle kutsal kitap İncil'i papazlar aracılığı olmadan okuyabildikleri ve vaftiz normlarına yönelik yeni düşünceleri nedeniyle

---

2 David L. Fleming, *What Is Ignatian Spirituality?,* Loyola Press, Chicago 2008, s. 11-20.

3 John W. O'Malley, *The First Jesuits*, Reissue edition, Harvard University Press, Cambridge 1995, s. 200-243.

geniş kitleler tarafından benimsendi.[4] Katolik kilisesine karşı başlayan bu hareket kısa sürede Reformasyona dönüştü. Kilise bu gelişen durumla ilgili önlemler almaya başladı ve kendini yenilemeye yöneldi. Kilisenin başlamış olduğu *"Karşı Reformasyon"* sürecinde Cizvit Tarikatı kilisenin yanında yer aldı. Tüm Hristiyanları birleştirmeyi amaçlayan yaklaşımlarıyla bu dine inananları bir araya getirmeye çalıştı. Nitekim bu somut girişimler arasında okul açma faaliyetleri vardı. Eğitimde kurumsallaşmaya önem veren Cizvitler kısa sürede modern yapıda okullar açtı. Dinî içerik ve müfredatlar dışında ahlaklı gençler yetiştirme hedefiyle önce Avrupa kıtasına sonra tüm dünyaya yayıldılar. Tinsel müfredatları dışında öğrencilere yönelik öğretim programları farklı bölgelerdeki çeşitli halklar tarafından hızlı bir şekilde benimsendi.[5]

Loyola'nın eğitim konusundaki yaklaşımları sonucunda açılan okullarda sıkı esaslar belirlendi. Uygulamalı bir eğitimin zorunlu olduğu bu programa göre gençler Latin veya Yunan klasiklerini arındırılmış şekilde okuyorlardı. Öğrenciler her gün ayin dinleyecek, her ay günah çıkaracak,[6] ders saatleri başında dua okuyacak, her hafta inancın öğretileri ve ahlak bilgisi üzerine dersler verilecek, öğretmenler (papazlar) çocuklarla/gençlerle her fırsatta dinî içerikli sohbeti değerlendirecek, okul saatleri Meryem Ana'ya yapılan marş ve dua ile bitirilecek, her ödev/görev/çeviri başlığında "*Tanrı'nın yüceliğine*" ve "*Tanrı'ya her zaman hamdolsun*" cümlesi bulunacaktı.[7]

Tarikat dinî doktrinlerini dünya genelinde yaygınlaştırmak için eğitim kurumları yapılanmasına özen gösterdi. Her kademede kurum açma düşüncesiyle hareket eden cemiyet dinî öğretimin yanı sıra çeşitli bilimlere programlarında yer veriyordu. Jimnastikten ticari derslere kadar geniş perspektifi olan öğretim programları bölge halkları arasında hızlıca kabul görüyordu. Dersler bakımından yeterli seviyeye ulaşamayan öğrencilere yönelik destek vermek amaçlı rahip gözetim sistemlerini

4 Hans J. Hillerbrand, *The Encyclopedia of Protestantism*, Routledge, New York 2003, s. 16-111.

5 Halil Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi,* c. 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963, s. 109-176.

6 Katolik usulüne göre günah çıkarılacaktı. Eğer öğrencinin ölümcül bir günahı varsa eğitimden menedilecekti. Ek olarak günah çıkartan öğrencinin eğitime devam edebilmesi için cemaatin uygun olduğuna göre onay vermesi şarttı.

7 Andrew Steinmetz, *History of the Jesuits*, BiblioLife Publisher, Londra 1848, s. 21-54.

aktif ediyorlardı. Sınıf başkanı ve yardımcı sistemleriyle sınıfta disiplin sağlanıyordu. Okul panolarına her türden öğrenci eseri (resim, şiir, yazı vb.) asılıyordu. Çoğu zaman tiyatro, temsil, münazara gibi aktiviteler yapılıyordu.[8] Görüleceği üzere çağdaşlarına göre modern bir eğitim yaklaşımı benimsemişlerdi.

Cizvitlerin ilk okul açma girişimi XV. yüzyılın İspanya'sında gerçekleşti. Bu dönemde İspanya önemli dönüşümlerin yaşandığı bir coğrafyaydı. Bu dönüşümün başlangıcını 1492 yılında "*Elhamra Kararnamesi*" oluşturdu. Kraliçe Isabel ve II. Ferdinand'ın ülkedeki Yahudileri sonrasında Müslümanları çıkarma emriyle başlayan süreçte kültürel manada farklı gelişmeler yaşandı. Bu değişimin ilk örüntüsü Gandia Dükü'nün kendi bölgesindeki çocukların eğitimlerinin sorumluluğunu[9] Cizvitlere vermesiyle başladı. Nitekim cemiyet ilk devlet kolejini Gandia kentinde açtı. En az 5-6 dil bilen profesörleri bölgeye getirip okul açan Cizvitler böylelikle eğitim faaliyetlerine başlamış oldu.[10]

Aslında tarikat ilk olarak üniversite gençlerini hedef aldı. Hedef kitleye yönelik evler açma ve gençleri barındırma fikri öne çıktı. Burada gençlerin Ignatius'u eğitim meseleleri konusunda ikna etmesi de tarikatın okullaşmaya doğru yönelmesine yol açtı. 1556 yılında Ignatius'un ölmesi sonrasında onun öğretilerini devam ettiren tarikatın önde gelenleri tarafından kolejler kurulmaya başlandı.[11] Okul yönetimlerinin bakanlık şeklinde örgütlenmesi gerekliliği fikri benimsendi. Çünkü Ignatius öldüğünde yaklaşık 46 okul faaliyet gösteriyordu ve öğretmen açığı had safhadaydı. Juan Alfonso de Polanco tüm cemiyet idarecilerine yönelik bir mektup yazarak okullara azami ilgi gösterilmesini tavsiye etti. Böylelikle cemiyet kendi öğretilerini daha hızlı şekilde insanlara duyurabilecekti.

Cemiyet İtalya Messina kentinde 3 sınıf kademesinde oluşan bir eğitim kurumu daha açtı. 3 kademeli kurumun ilk sınıfında Latince Gramer öğretiliyordu. Üst kademelerde İncil'in de dili olan İbranice

8 Kanad, *a.g.e.*, s. 109-176.

9 Çocukların eğitimlerinin yanı sıra bölgede Müslümanlığa geçmiş fakat bu durumu içlerine sindiremediklerini belirten bölge halklarından Moroskokalılar da vardı. Cizvit eğitimlerinden bu halkta yararlanacaktı.

10 Steinmetz, *a.g.e.*, s. 21-54.

11 John W. O'Malley, *a.g.e.*, s. 200-243.

ve felsefi metinlerin öğretimi için Yunanca gibi birçok ders ve beşerî bilimler okutuluyordu. Teoloji, felsefe, matematik, coğrafya, tarih, astronomi, beşinci derecede retorik müfredatlarında okutulan ders ve uygulamalardı. Cizvitler çok geçmeden açılan okulların öğretmen ihtiyacına yönelik Roma'da "*Collegio Romano*" isimli bir öğretmen okulunu da faaliyete geçirdi. Modern eğitim yaklaşımları sayesinde topluluklar hızlıca bu kurumları benimserken 1556 yılına gelindiğinde Avrupa genelinde 33, 1586 yılında ise 150'ye yakın Cizvit koleji öğrencilere eğitim veriyordu.[12]

Papalık tarafından Cizvitlerin desteklenmesi ve kilise-cemiyet arasındaki iş birliği XVI. yüzyılda kayda değer sonuçları beraberinde getirdi. Özellikle ortaokul kademesinde etkin olan tarikat İspanya'da 118 okulda 15 bine yakın öğrenciye ders veriyordu. Yine aynı yüzyılın hemen başında Coğrafi Keşiflerin de etkisiyle çeşitli kıta ve ülkelerde 236 okul daha açtı. Bu ülkeler arasında Japonya, Peru, Meksika gibi yerler bulunmaktaydı. Hristiyanlığın geniş coğrafyalara yayılmasında somut adımları olan Cizvitlerin eğitim model ve okulları öncü yaklaşımlar olarak diğer grup veya oluşumlar tarafından örnek alındı. Örneğin, İtalyan katedralleri (ilmihal okulları) ve çeşitli tarikatlar "*Cizvit eğitim ekolünü*" uygulamaya başladı.[13]

Cizvitlerin hızlı yükselmesinin sebepleri arasında modern eğitime uygun kitaplar basmaları da bulunmaktaydı. Matbaayı etkin kullanan tarikat eğitim içerikli kitaplar basmaya başladı. İlk dönemler okuma-yazma bilen her tarikat üyesi öğretmen olabilirken süreç içerisinde pedagoji eğitimleri alabilenler dersleri okuttu. Mesleki yeterlilikleri yerine getiren öğretmen adayları görevlendirildikleri okullarda yeni yöntemlerle program uyguladılar. Böylelikle bu okullarda aristokratlar veya maddi yönden güçlü kimseler kendi çocukları için bu okulları tercih ediyordu. Protestan-Katolik çekişmesine rağmen yaşanan eğitimdeki bu atılımları bu tarikatın okullarını öncü hâle getirdi. Cizvit okullarının uyguladıkları programlar sayesinde Protestan inancına sahip bazı kimseler de çocuklarının eğitimleri için Cizvit okullarına yöneliyordu.[14]

[12] Peggy Saari; Aaron Saari, *Renaissance and Reformation: Almanac,* c. 1, The Gale Group Press, Londra-New York 2002, s. 23-189.

[13] Aynı yer.

[14] Kanad, *a.g.e*., s. 109-176.

Tarikatın okulları tamamen Katolik Kilisesi'nin prensiplerini benimsemesine rağmen Rönesans'ın etkisiyle hümanizm olguları da görülüyordu. Aslında ilk zamanlar hümanist okullarının örüntüsü sergilenirken sonradan kendi öğretilerine yönelik müfredatlar uyguladılar. Burada öne çıkan çatışma hümanizmanın dünyevi dayanakları ile tarikatın bağlı bulunduğu dogmalar arasındaki temel farklardan kaynaklıydı. Cizvitler kendilerine mürit kazandırmak adına bu iki görüşü birlikte yürüttüler. Bunlar için nutuk yetisi iyi olan eğitimcileri halkla buluşturuyor, kamusal tartışmalar düzenliyor, tiyatral sunumlar gerçekleştiriyorlardı. Zaten müfredatlarına baktığımızda pozitif bilimlerin öğretiminin yapılmasının altında bunlar vardı.

İlk Cizvit okul yapılanmaları ortak model olarak 1560-1570 yılları arasında gerçekleşti. Mali yönden sürdürülebilir bir sistem kurulmasına özen gösterildi. Klasik bir Cizvit okulu Latin müfredatlı ve belediye tarafından desteklenen kurum şeklinde yapılandırılıyordu. Öğrencilere öğleden önce iki buçuk saat eğitimin akabinde ayin programı, öğleden sonra ise yine iki buçuk saat eğitim uygulanıyordu. Ayrıca cemaatin "*Birinci Genel Meclisi*" tarafından alınan kararla okulların bulunduğu mahallin genel olarak kilise konumuna uygun bir yerde veya daha yakın bir bölgede olmasına dikkat edilecekti. Bir binada en az 14 öğrenci[15] eğitim alacak şekilde düzenlenecek ve mali giderler genel olarak sivil yöneticiler, kral, prens, dük, belediye meclisi gibi kişi veya kuruluşlardan karşılanacaktı. Devlet yardımlarının da kabul edildiği tarikat okullarına piskoposlar mali durumlarına göre para aktarabiliyorlardı.

Eğitim üzerine örgütlenmelerini bakanlık benzeri bir örüntüye dönüştüren tarikat daha ilk yıllardan sistemli yapılar oluşturdu. 1550 yılından sonra bakanlık benzeri bir yapının düşünsel temellerini ise Polanco açık bir şekilde deklare etti. Yaklaşık 15 hükümden oluşan Cizvitlerin resmi eğitim beyannamesi şu üç bölümden oluşmaktaydı:[16]

- Toplum Yönelik Eğitim Hükümleri:

√ Cizvitler en iyi öğreterek öğrenirler,

[15] Martin D. O'Keefe - John L. McCarthy - John W. Padberg, *For Matters of Greater Moment: The First Thirty Jesuit General Congregations*, Inst of Jesuit Sources, St. Louis 1994, s. 7-148.

[16] O'Malley, *a.g.e.*, s. 200-243.

√ Öğretmenliğin gerektirdiği azami disiplin, azim, gayretten yararlanırlar,

√ Vaaz becerilerini geliştirirler ve hizmete uygun davranışlarını geliştirirler,

√ İkna yöntemi ile tarikata üye kazandırmayı direk uygulamaktansa iyi örneklerle müritlerin gönlünü çelebilirler.

• Öğrencilere Yönelik Eğitim Hükümleri:

√ Öğrenmede ilerleme esas alınacaktır,

√ Özel derslerde ayrıcalık elde edenlerin yerine yoksullara da aynı imkânlar sunulacaktır,

√ Öğrenciler Hristiyanlık doktrinleri öğretilerek manevi yönden geliştirilecektir,

√ Aylık günah çıkarma ve iyi alışkanlıkların kazanılması yönünde ilerleme kaydedilecektir,

√ Öğrenciler kendilerini Tanrı'nın yoluna yönlendirecek, faziletli davranışlar elde edecektir.

• Bölge Halkına Yönelik Hükümleri:

√ Ebeveynler eğitim masraflarını karşılamayacaklar,

√ Öğrenciler tatmin olabilecekleri eğitim doygunluğuna ulaşacaklar,

√ Bölge halkı tarikatın ayin ve vaazları yönlendirmesine izin verecek kadar ilerleme sağlayacaktır,

√ Ebeveynler çocuklarının olumlu örneklerinden (iyi bir Hristiyan olduğu yönündeki) tatmin olacak ve bu durumdan etkileneceklerdir,

√ Tarikat hastaneler kuracaktır veya bölge halkına yardım edecektir,

√ Tarikata şu an devam eden öğrenciler büyüdüklerinde papaz, sivil memur, adalet yöneticisi, diğer önemli devlet görevlerinde yer alan kişiler olacak ve kendilerinden istenen davranışları yerine getirecekler.

Tarikatın bu bildirisinin altında yatan sebepler net bir şekilde belli edilmese de dikkat çeken bir durum söz konusudur. Örneğin Ortodokslara veya Protestanlara karşı bir faaliyetten bahsedilmiyordu. Gayet akıllıca hazırlandığı görünüyordu. Ayrıca fayda üzerine hazırlanmış gibi gözüken bu eğitim beyannamesi reformistte değildi. İşin aslı Avrupa ve diğer kıtalardaki hedefleri gelişmeleri takip edemeyen gençlerin tarikata kazandırılması üzerineydi. Bu bildiri sonrası eğitim üzerine yeni müfredatlar, dersler, ders kitapları, pedagojik prensipler, eğitim teknikleri belge veya yönetmelik yayınladılar. Bu yeniliklerin amacı tarikatın mürit sayısını artırmak ve öğretilerinin yaygınlaşmasını sağlamaktı.[17]

Tarikatın okulları şunlardan oluşmaktaydı:

Yatılı Okullar: Tarikatın misyonuna baktığımızda kurulacak okullar arasında yatılı olanların tercihi ön plandaydı. Nüfus bakımından belirli bir düzeye ulaşan kasabaları merkez seçerek açtıkları yatılı okullara çevreden gelen öğrenciler kabul ediliyordu. İlk faaliyet alanları arasında Almanya ve Avusturya vardı ve tarikat bu bölgelere çok sayıda okul açtı. İlk olarak 1551 yılında Viyana'da bir okul faaliyete geçirilirken ve üç yıl geçmeden yatılı bölümü eklendi. Açılan bu okul zenginlere yönelikti. Bununla birlikte 1554 yılında fakir öğrencilere yönelik yeni bir yatılı eğitim kurumu öğretime başladı.[18] Papa XIII. Gregory'nin mali desteği sonrasında Almanca konuşan rahiplik okulu (ilahiyat) da 1574 yılında açıldı. Almanya ve Avusturya'da bu tür çalışmaların temelinde bölgenin Katolik kalmasını istemeleri yatmaktaydı. Karşı reformasyon çalışmalarında Protestanlığın hâkim olduğu bölgelerde Cizvit okulları hayli etkili bir performans gösterdi. İşin aslı Otuz Yıl Savaşları'nda Katolikler üstünlük sağlayınca bölgedeki diğer dinî grupların[19] mülklerini ele geçirip ve maddi anlamda güçlenip yayılmalarına devam ettiler. Özellikle topluluk Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya, Hırvatistan ve Romanya (o zamanlar Transilvanya olarak anılan) olan Doğu Avrupa gibi ülkelerde

17 Aynı yer.

18 Adı geçen bu okulda 1559'da 22, 1563'te ise 26 öğrencisi bulunmaktaydı.

19 Augustinus Dönemi Rahipleri, Keşişler ve Hermitler, Benediktinler, Kapuçinler, Karmelitler, Karthuslular, Dominikliler, Fransiskanlar, Premontestanlar, Servitler gibi tarikatların manastırları Cizvitlerin eline geçti.

Almanya ve Avusturya'dakine benzer yapılanmalarını sürdürdüler. Öncelikle zenginlere yönelik gündüz okulları kuruyorlar sonrasında ise yoksullar için yatılı okullar kurarak teşkilatlanmalarına devam ediyorlardı.[20] Avrupa'da yayılma gösterirken birçok zorlukla karşılaşan Cizvitler Kalvinist, Lutherci, Hussites, Anabaptistci, Karşı Teslisci gibi grupların hâkim olduğu kasabalarda hedeflerine ulaşamadılar. Protestan öğrencileri okullarına kabul ederken Katolik mezhebi koşullarını ve tarikatın doktrinlerini de bu kimselere dayatıyorlardı.

Soylu Yatılı Okulları: Cizvitlerin önem gösterdiği hedeflerden birisi asillerin çocuklarına yönelik okul açmalarıydı. Yatılı şekilde planlanan bu eğitim kurumlarını bölgenin hükümdarı veya soylusu açar tarikat ise öğretmenler atayarak öğretimini gerçekleştirirdi. Yetiştirilen bu çocukların iyi donanımlı ve tarikatın öğretilerine göre davranmaları beklenirdi. İyi insan olarak toplumu yönetmeye aday olduklarından zengin müfredatlı Cizvit okullarından mezun olmayı tercih ediyorlardı. Tarikatın da bu yetişmiş insan gücüyle hedeflerine ulaşmaları daha kolay olmaktaydı. Asillerin çocukları bir bakıma tarikatın ana hedeflerinden biriydi. Ayrıca soylu oldukları için genel olarak yüksek dinî makamlara da ulaşabilmekteydiler. İtalya'da fakirler için bir yatılı okul varken 15'e yakın asil çocuklarına yönelik eğitim kurumu[21] bulunmaktaydı. Bu okullardan öne çıkan eğitim kurumu ise Parma kentindeki "*Saint Catherine Noble College*" ve Viyana'daki "*Theresianum*" idi. Yatılı okullardaki temel problemlerden birisi dil bilen öğretmenlerin sıkıntısıydı. Çünkü gidilen bölgelerde farklı kültürler vardı ve hepsine adapte olmak zaman alabiliyordu. Müfredatlarında Latince ve pozitif bilimler dışında binicilik, eskrim, sur tasarımı, yerel diller, şarkı söyleme (ilahi), dans, tiyatro gösterimi, müzik enstrümanları bulunmaktaydı. Saray için gerekli olan beceri ve zarafeti öğreniyorlardı. Soyluların çocuklarına yönelik oda, yemek, dersler ve diğer hizmetler için oldukça yüklü para ödüyorlardı.

Roma Ulusal Koleji: Bir tür rahiplere yönelik ilahiyat kolejiydi. Dil ve ilahiyat müfredatı uygulayan bir okul örüntüsündeydi. Okulun

[20] Robert Bireley S.J, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, S.J., and the Formation of Imperial Policy*, The University of North Carolina Press, Carolina 2009, s. 9-178.

[21] Bologna, Brescia, Ferrara, Cenova, Milano, Modena, Napoli, Padua, Palermo, Parma, Prato, Ravenna, Siena ve Torino'da.

kuruluş sebepleri arasında Katoliklik için mücadele eden hatta bu uğurda ölebilecek rahipler yetiştirmek gibi hedefleri bulunmaktaydı. Bu okulun içerisinde kilise veya şapel de olabiliyordu. İtalya'da da sayıları fazlaca olmasının nedeni Papa'nın maddi desteğiyle kurulmalarıydı. Avrupa genelinden öğrenci kabul eden bu kolejlerden yetişen rahipler kendi topraklarına döndüğünde Cizvit öğretilerini ve Katoliklik prensiplerini bölge halkına benimsetiyorlardı. Buradan mezun olan rahipler piskopos veya kardinal oluyorlardı. Roma'nın ilk ve en büyük koleji Almanya'daydı.[22] 1580 yılından sonra Alman-Macar Koleji, İskoç Koleji, İrlanda Koleji gibi birçok benzeri kurum açıldı.

Fransa Cizvit Okulları: Her ne kadar tarikatın yatılı ve gündüz okulları Avrupa'nın genelinde faaliyet gösterse de Fransa'nın beş eyaletinde monarşik yönetimlerce desteklenen okulları bir bakıma Cizvitlerin gücünü sembolize ediyordu. Paris, Aquitaine, Lyon, Tolouse, Champagne kentlerinde faaliyet gösteren bu eğitim kurumları toplum ve idare tarafından kısa sürede benimsendi. Fransızlar tarafından kabul gören Cizvitler ülkenin her bölgesinde okullar açtı ve bu sayı 104'e ulaştı. Fransa'da açılan ve 1761 yılında ülke yönetimin faaliyetlerini sonlandırıldığı Cizvit okullarının (merkez hariç) istatistiği şu şekildeydi:[23]

Kurulduğu Dönem	**Sayısı**
1558-1599	30
1600-1639	60
1640-1761	9

Genel olarak kolej mahiyetiyle faaliyet gösteren Fransız Cizvit okullarından bazıları şunlardı:[24] *"1558 Billom, 1559 Pamiers, 1561 Tournon Kolej-Jesuit Üniversitesi, 1562 Rodez, 1564 Verdun, 1565 Avignon, 1571 Bar-le-Duc, 1574 Pont-a Mousson Koelji- Jesuit Üniversitesi-Yatılı Okulu, 1581 Dijon, 1597 Besançon, 1607 Carpentras, 1610 Moulins, 1613 Hesdin, 1619 Aurillac, 1622 Auxerre, 1626 Montpellier, 1633 Epinal, 1699 Luçon İlahiyat Okulu*."

[22] Paul Oberholzer, Diego Laínez (1512-1565) and his Generalate, Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma, 2015, 5-122.

[23] Paul F. Grendler, *Jesuit Schools and Universities in Europe, 1548-1773*, Brill Press, Leiden-Boston 2018, s. 3-92.

[24] Aynı yer.

Üniversiteler: Cizvit sivil-kolej tipli yükseköğretim kurumlarının Avrupa genelinde hayli etkin rolleri vardı. Almanya'da yer alan 22 Katolik yükseköğretim kurumunun 21'i İsa Cemiyeti ile bağlantılıydı.[25] Almanca konuşulan topraklardaki etkinliği rahatlıkla görülüyordu. Yerel bazdaki üniversitelerin denetimi sivil otorite veya prens-piskoposlara aitti. Bu tür kurumlar bu idarelerle sözleşme imzalıyorlardı. Cizvitler bu üniversitelerin öğretim birimini yönetiyordu. Sanat ve teoloji ağırlıklı öğretim yapan eğitim fakültelerini ellerinde tutuyorlardı. İlahiyat fakültelerine pek fazla karışmıyorlardı. Coimbra, Mainz, Trier ve Orta Avrupa'daki çoğu yükseköğretim kurumları klasik öğretim yapan üniversiteler arasındaydı. İtalya'da durum biraz değişiklik gösteriyordu. Çünkü buraya gelen öğrenciler ağırlıklı hukuk ve tıp fakültelerini tercih ediyorlardı. Her ne kadar Cizvitlerin faaliyetlerine destek olunsa da öğrenci tercihlerinde olmamaları nedeniyle İtalyan üniversiteleri farklılık gösteriyordu. Buna rağmen beşerî bilimler, matematik, mantık, doğa felsefesi, metafizik, teoloji alanlarında Cizvitlere 8-10 profesörlük verildi.

Avrupa genelinde sivil kolej tipli Cizvit üniversiteleri arasında şunlar vardı: "*Evora, Tournan, Pont-à-Mousson, Douai, Osnabrück, Paderborn, Cologne, Bamberg, Würzburg, Trier, Heidelberg, Strasbourg, Molsheim, Dillingen, Ingolstadt, Innsbruck, Mantua, Parma, Macerata, Fermo, Sassari, Cagliari, Graz, Vienna, Prague, Olomouc, Breslau*."[26] Görüleceği üzere yükseköğretim kurumlarının yoğunlaştığı bölge Protestanların doğduğu ve yayıldığı alanlardı.

Eğitim faaliyetlerinin fonksiyonlarını iyi kavrayan Cizvitler buna yönelik politikalar geliştirildiler. Özellikle Uzak Asya ve Güney Amerika gibi alanlarda nüfuz sahibi oldular. Karşılaştıkları bölge halklarına ilk zamanlar hoşgörüyle yaklaştılar. Avrupa'da temel yaklaşım olarak önce zengin, aristokrat veya nüfuzlu kimseleri hedef alan Cizvitler diğer kıtalarda fakir ve kimsesizlere yöneliyorlardı. Çünkü bölge halkları tarafından Hristiyan prensiplerini daha hızlı benimseyen bir grup olduğu biliniyordu ve hedef kitle olarak toplumun geri kalmış insanlarına

[25] Jan Roegiers, "Awkward Neighbours: The Leuven Faculty of Theology and the Jesuits College (1542-1773)", *The Jesuits of the Low Countries: Identity and Impact (1540-1773),* ed. Leo Kenis and Rob Faesen, Peeters Publishing, Leuven 2012, s. 153-176.

[26] Willem Frijhoff, "Patterns", *A History of the University in Europe/Universities in Early Modern Europe (1500-1800),* c. 2, ed. by Walter Rüegg, Cambridge University Press, New York 1996, s. 41-192.

odaklanıyorlardı. Çin, Hindistan, Paraguay, Arjantin gibi ülkelerde örgütlenmelerini tamamlayan tarikat yöre insanına din değiştirmesi için planlı bir hareket tarzını benimsiyordu.

Her ne kadar Japonya ve Kanada da başarısız girişimler olsa da bu bölgeler Hristiyanlığa aşina olmaya başladı. Bu ülkeler dışında "*Amerika (yerlilerin yaşadığı bölgeler), Kongo, Brezilya, Habeşistan, Güney Afrika, Yukarı Mısır, Peru, Meksika, Mozambik, Angola, Gine, Tataristan, Tibet*" gibi bölgelere yeni örgütler gönderdiler. Çoğu bölgede tutunarak tarikatların hedeflerine ulaşmaya çalıştılar. Misyonerler gittikleri yerlerde ilk dönemler devlet idarelerine hoş görünmeye özen gösterdiler. Örneğin Çin'e ulaştıklarında Ming Hanedanı ile ittifak kurmaya çalışıp hemen faaliyetlerine yöneldiler. Buna karşın misyonerlere devlet idareleri kuşkulu bakıyordu ve kontrollü bir politika izliyordu. İstasyon kurulan bölgelere ilk önce okul akabinde sağlık işleri için bina inşa etmeyi düstur edindiler.[27]

Osmanlı Devleti'nde Cizvit Okulculuk Faaliyetleri

Cizvitlerin Osmanlı'daki faaliyetlerini incelemeden önce devletin hâkimiyet kurduğu alanlarda faaliyet gösteren iki önemli Hristiyan Katolik tarikatını incelememiz yerinde olacaktır. Çünkü Haçlı seferleri sonrasında Katolik mezhebinin prensiplerini benimseyen Dominikenler ve Fransiskenler bu bölgede hem Ortodokslara hem de Müslümanlara yönelik çalışmalar yaptı. Takriben XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Papalık tarafından resmi kuruluş iznini alan bu grupların temel amacı Hristiyanlığa ve Katolik mezhebine inananların sayısını artırmaktı. 1215 yılında düzenlenen IV. Lateran Konsili sonrası hem Dominikenlere hem de Fransiskenlere faaliyet izni veren Papa III. Innocent, böylelikle yeni girişimlere de kapı açtı. Her iki grubun ortak çalışma alanlarından birisi Osmanlı topraklarındaki halklardı. İlk yerleştikleri alanlar içerisinde İstanbul İzmir, Hatay gibi kentler yer alıyordu. Örgütlenmelerini tamamlayan bu Katolik tarikatlar Ortodoks mezhebiyle mücadeleye girişip bu bölgede farklı yöntem ve teknikler denediler. Kilise yakınlarına hasta bakım merkezi ve mezhep prensiplerinin öğretimini yapan okullar açtılar. Halka hoşgörülü şekilde yaklaşıp bölgede tutundular.

[27] Diogo Ramada Curto, "The Jesuits in China: A New Perspective", *Portuguese Studies*, c. 19, 2003, s. 213-219.

Dominikenler İspanyol Domingo de Guzman tarafından 17 Şubat 1217 tarihinde Papa III. Honorius'un izniyle resmi kimlik kazandı. Aslında izin verilen belge Papaz Dominik'in (Guzman) geliştirdiği evrensel vaaz planıydı. Zira Dominikenler hazırladıkları bu yenilikçi vaaz belgesiyle "*Vaizler Tarikatı*" olarak tanındı.[28] Adı geçen bu belgeyi Papalık "Engisizyon" faaliyetlerinde kullanmalarından dolayı Dominikenler "*ilk engizisyoncular*" olarak anıldı ve birçok araştırmaya bu yönleriyle konu oldular.[29] Dominikenler geleneklerine bağlı şekilde her yere seyahat edecek papazlar yetiştirme programı uygulayarak Tanrı'nın müjdesini yaymayı hedeflediler. Tarikatın kendine özgü bağlılık prensipleri, iyi eğitimci yetiştirmeleri, papalıkla olan olumlu ilişkileri gibi etkenler sayesinde ayrıcalıklı konuma ulaştılar. Ayrıca cemaatin yenilikçi din anlayışları, felsefe ve ahlaki yaklaşımlarındaki ilgi çekici ritüelleri, teşkilatçılığa önem vermeleri yayılmalarındaki temel unsurlardı.[30] Adı geçen bu tarikatın kökenleri ve Osmanlı Devleti'nde yapmış olduğu bazı eğitim faaliyetleri şunlardı:[31]

Geldikleri Yıllar	Kökenleri/Mensup Oldukları Ruhban Sınıfı	Eğitim Kurumlarının Bulunduğu Yapılar
13 ve 14. yy. - 1860	Fransa-Dominicain rahip/ rahibeleri (Vaiz Cemaati)	St. Paul Kilisesi ve Okul St. Pierre Kilisesi ve eğitim birimi Notre Dame du Roşaire Kilisesi St. Catherine Manastırı, Assomption Kilisesi

Fransiskenler, İtalyan Francis tarafından kurulan diğer bir Katolik tarikattır. İncil'in bazı ayetlerinden etkilenen Francis insanlara ulaşmak ve dinî anlatmak adına vaaz misyonunun gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Ortaya çıkışlarından hemen sonra İncil öğretilerine uygun

[28] Phyllis Zagano -Thomas Mcgonigle, *Dominican Tradition*, Liturgical Press, Collegeville 2006, s. 45-98.

[29] Ali İsra Güngör, *Cizvitler ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, ASAM Yay., Ankara 2002, s. 15-25.

[30] Zagano - Mcgonigle, *a.g.e*., s 45-98.

[31] François Alphonse Belin, *Histoire de la latinité de Constantinople,* A. Picard Press, Paris 1891, s. 6-86; Nurettin Polvan, *Türkiye'de Yabancı Öğretim*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1952, s. 1-76.

bir yaşam fikrini benimseyen tarikatın temel yaklaşımları arasında tevazu ve fakirlik bulunmaktaydı.[32]

1210 yılında Papa III. Innocent'in sözlü izniyle Fransiskenlerin gezici vaizleri hemen faaliyetlere başladılar. Gezgin keşişler olarak ünlenen bu tarikatın papazları yoksul bir yaşam sürmeleriyle insanlar tarafından benimsendiler. Tarikat papazları pek eğitimli değildi. Zaten Aziz Francis de öğretime karşıydı. İncili ve Hz. İsa'nın yaşamını yeniden yorumlayan tarikat dünya nimetlerine karşı "*sahip olma arzusunu*" reddeden bir yaklaşım gösterdiler. Bonaventura[33] ve Jhon Duns Scotus gibi ünlü düşünürleri ile tarikatın fikirlerini insanlara benimsettiler.[34] Yayılmacı bir politika izleyen bu tarikat dünyanın çeşitli bölgelerinde yapılanmalarını sürdürdü. Adı geçen bu tarikatın kökenleri ve Osmanlı Devleti'nde yapmış olduğu bazı eğitim faaliyetleri şunlardır:[35]

Geldikleri Yıllar	**Kökenleri/Mensup Oldukları Ruhban Sınıfı**	**Eğitim Kurumlarının Bulunduğu Yapılar**
1220- 1630-1653	Fransa - Conventuel Rahipler / rahibeleri	St. François Manastır ve Kilise, St. Anne Kilisesi, St. Antoine Kilisesi ve Okul, St. Marrie Kilisesi (Reformatiler)
1584	Fransa - Observant Rahipler / rahibeleri	St. Antoine De Padoue Kilisesi, Manastırı ve Okulu St. Marrie Kilisesi, St. Elizabeth İlkokulu, St. Antoine Fransız Okulu.

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Anadolu, Balkanlar ve kutsal topraklarda faaliyet gösteren bu tarikatlar 1453 yılında İstanbul'un alınmasından sonra Sultan II. Mehmet'in fermanıyla çalışmalarına ara vermeden devam etti. "*Galata Ahitnamesi*" olarak bilinen bu yasal düzenleme Hristiyan Ortodoks ve Katoliklere dinî vecibelerini yerine getirmelerine imkân tanıyordu. Ferman içerisinde yer alan "*Oturdukları*

32 Cyprian J. Lynch, *The Bibliography of Franciscan Spirituality: A Poor Man's Legacy*, Franciscan Institute Publications, New York 1983, s. 14-425.

33 "*Dünyayı Tanrıyı yansıtan bir ayna ve ezeli cennete giden merdiven*" olarak yorumlayan düşünür. Ayrıca İsa merkezli bir ruhani anlayış benimsemiştir.

34 Güngör, *a.g.e*., s. 29-89.

35 Belin. *a.g.e*., s. 1-76; Polvan, *a.g.e*., s. 1-76.

beldede kilise ve ibadetlerini muhafaza edebilecekler. Dinîmizi kabul etmeleri için asla hiçbir zorlama görmeyeceklerdir" hükmüyle özgürce yaşadılar.[36] Osmanlı idaresi için bu yaklaşım tarzı çok açık şekilde uygulandı ve farklı topluluklara karşı kapsayıcı nitelik taşıyordu. Bu tarikat veya gruplar millet olarak benimsenip Osmanlı Tebaası olarak kabul edildiler.

Osmanlı topraklarında bu iki yabancı misyoner tarikatları dışında Cizvitler de örgütlenmelerinin hemen ardından bu bölgeye intikal ettiler. Fransa'nın da desteğini alarak bölgeye gelen Cizvitlerin ilk girişimleri Fransız elçisinin politikasıyla gerçekleşti. Elçi Osmanlı payitahtına bu tarikatı sokmayı ve Katolik mezhebinin prensiplerini benimsemiş toplulukları elinde tutmayı amaçlıyordu. Çünkü bölgede Latin toplulukları farklı cemaatlere ayrılmış ve birliktelikleri giderek azalmaktaydı. Kardinal Bandini, Fransız Elçisi Kanakio Rossi'ye Osmanlı topraklarındaki misyonerlik faaliyetleri kapsamında güdülecek politikalara ilişkin yedi maddelik bir talimatname verdi. Belirtilen talimatname şunları içeriyordu:[37]

> *"Roma Kilisesi, bütün kiliselerle, ale'l-husûs mukaddema Katolik hemşiresi hakkında pek müsait bulunmuş olan Şark Kilisesiyle sulh ve ittifak hâlinde bulunmayı her vakit arzu etmiştir. Cenâb-ı Hak şâhiddir ki, yalnız geçmiş asırlarda değil, hatta son olarak Patrik Yeremi (Peremi) zamanında, Roma, arzu edilen bu neticeye ulaşmak için ne zahmetten ne masraftan hiç çekinmemiştir. Daima bu maksatta bulunarak, genç Rumlar için kolejler tesis etti ve bunları günümüzde büyük bir itina ile idare etmektedir. Tâ ki, bu necîb ve zekî millet, dîn ve ilimce, mazideki şerefli zamanında olduğu kadar, feyiz verici olsun."*

Görülüyor ki Tanrı adına yapılan faaliyetlerin öne çıkanı eğitim çalışmalarıydı. Her türlü maddi manevi yardımı esirgemeden yerine getiren Roma Kilisesi, Büyük Şizma'dan sonra çekişmeleri bir kenara bırakmış ve faaliyetlerini Osmanlıdaki tüm Hristiyan âlemine yöneltmişti. Ortodoks Rumların yanında yer alarak buradaki gençlerin

[36] İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 3-112.

[37] Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992, s. 350.

öğretim görmeleri adına birçok eğitim kurumunu tesis etmişti. Zira Roma Kilisesi bu bölgedeki yatırımların karşılığında kayda değer sonuçlar istiyorlardı. Ayrıca Roma Kilisesi tarafından istenenlerin yerine getirilmesi için faaliyet gösterecek kişinin Rum kökenli Fransız elçiliği yapan birisi (Kanakio Rossi) olması aralarındaki bağı gösteriyordu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Katolik ve Ortodoks birleşmesinin temelinde Avrupa'da yaşanan bölünme vardı. Çünkü Kilise tarafından Avrupa'da dinin yozlaştığını düşünen ve Protestanlıkla yükselen Calvenist, Lutherci, Anglikan gibi gruplara karşı durumlarını koruma politikası güdülmeye başlandı. Zaten Cizvitlerin ana görevlerinden birisi Karşı Reform hareketine göre hareket etmekti.

Osmanlı topraklarında ilk Cizvit faaliyetleri 1574 yılında gerçekleşti. Galata civarında yaşayan Katoliklerin nüfusu yaklaşık bin kişi[38] civarındaydı. Nüfuslarının azalmasında ekonomik faaliyetlerinin Atlantik'e kayması etkiliydi. Buradaki Katolik Galatalı aileler İtalya'ya göç etmişti. Kalanların en büyük sıkıntısı bir okula sahip olamamalarıydı. Hatta para bile toplamayı düşünüp yardım istediler. Galatalı Katolik ailelerin Fransa kralından istekleri doğrultusunda Cizvitler bu topraklara ayak bastı.[39]

Talimatnamenin ardından Fransız Elçisi Philip D. Harley[40] aracılığıyla beş Cizvit misyonerinin İstanbul'a gelmesi planlı bir durumu gösteriyordu. Bu beş misyonerin ilk faaliyeti Flemenkler ve İngilizler aleyhine olanlarıydı. Akabinde İstanbul'da bir matbaa kurup öğretilerini yayabilecekleri kitaplar basmaya yöneldiler. Yalnız çok geçmeden dikkat çeken bu misyonerler ilk olarak hapse atıldı sonrasında sınır dışı edildi. 1583-1587 yılları arasında ikinci grup Cizvit ve Fransisken (Capusen)[41] misyonerleri geldi. Bu grup Osmanlı topraklarında daha dikkatli bir politika izledi ve Müslümanlara yönelik hiçbir girişimde

38 Beş yüz vatandaş ve beş yüz azat edilmiş kimseden oluşuyordu. "*Daha sonra, bazı raporlara göre sayısı sadece 17 aile olan ve gittikçe azalan Pera ve Galata Hristiyanları Papa'ya Cizvit Cemaatinden birkaç rahip gönderilmesi hususunda talepte bulunmaya karar verdiler. Bu iş için Germoles Baronu, Fransa Büyükelçisi M. de Germiny ve Venedik Balyozu Morsini'yi aracı kıldılar. Ricaları kabul olundu*" Bkz. Belin. *a.g.e*., s. 1-76.

39 Charles A. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*, çev. Cemile Erdek, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 22-391.

40 O dönem Germigny isminde bir Fransız elçisi de bulunmaktaydı.

41 Capusen misyonerleri Fransiskenlere bağlı bir koldu.

bulunmadı. Farklı Hristiyan mezheplere yönelen ikinci grup Fransa'nın maddi desteğiyle de daha rahat hareket edebiliyorlardı. Tabii bunun altında Fransa Kralı III. Henri'nin Osmanlı'ya karşı yumuşak bir siyaset izlemesi yatmaktaydı.[42] 1587 yılında yaşanan veba salgını sonrası Cizvit babaları (rahipleri) öldü. Onların misyonunu Capusen rahipleri devam ettirdi. Cizvitler XVI. yüzyılın başında tekrardan faaliyetlerine başladılar.[43]

İkinci grup Cizvitler, Osmanlı topraklarında kısmi de olsa kabul gördüler ve faaliyetlerini 1583 yılında İstanbul kentinde St. Benoit Okulu'nu açarak somutlaştırdılar.[44] Aslında bu okul Benedict Rahiplerinin yönettiği Bizans mimarisiyle inşa edilen kuleli bir manastırın[45] dönüştürülmesiyle açıldı. Çevredeki fakir çocukların kabul edildiği bu manastırda eğitim verilen bir birimi (ev) bulunmaktaydı. Bu birim 1583 yılında Cizvitler tarafından dönüştürülerek Saint Benoit Okulu oldu. Adı geçen bu okulda Türkçe, Fransızca, Rumca dersleri okutuldu. Yine Fransa Kralı IV. Henri döneminde okulun geliştirilmesi için bir grup Cizvit misyoneri daha Osmanlı topraklarına gönderildi. Söz konusu bu rahip grubu 1607 yılında Fransız Elçisi Jean Gontran De Biron de Salignac'ın da desteğiyle çalışmalarını artırdı.[46] Adı geçen bu okulda 1583-1783 yılları arasında görev yapan okul müdürlerinin listesi şu şekildeydi:[47]

42 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (3.Cilt, 2.Kısım): 16. Yüzyıl Ortalarından 17. Yüzyıl Sonuna Kadar*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 13-345.

43 Frazee, *a.g.e*., s. 22-391.

44 Haydaroğlu, *a.g.e*., s. 3-112.

45 Osmanlı devlet hükümlerine göre Katolikler yeni bir kilise veya okul yapamazlardı. Bu nedenle bu binanın uygun şekilde dönüşümü sağlandı. Bu okulun binası 1686 yılındaki yangında ağır hasar gördü.

46 Uzunçarşılı, *a.g.e*., s. 13-345.

47 Arthur Droulez, *Histoire Du Collège de Saint-Benoit/Mission Des Lazaristes à Constantinople.*; İbrahim Coşkun, "Osmanlı Devleti'nde Bir Fransız Misyoner Okulunun Kuruluş Süreci: Saint-Benoit (1360-1804)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/2, 2022, s. 200-214.

Tablo 1. Saint Benoit Okul Müdürleri Listesi

1. Jules Mancinelli	1583-1586
2. François Montboissier De Canillac	1609-1623
3. Laurent D'aurillac	1623-1627
4. Antoine Perrin	1627-1628
5. Denis Guiller	1628
6. Isaac D'aultry	1628-1637
7. François Martin	1637-1652
8. Nicolas De Sainte Genevieve	1652-1666 + 1680
9. Nicolas Vabois	1666-1669 + 1686
10. François Guilly	1686-1696
11. François Braconnier	1696-1706
12. Charles Lemaire	1701-1709
13. Jacques Portier	1710-1716
14. Jean-Louis De Boissy	
15. Jacques Bourgnon	1721-1726
16. Adrien Verseau	1727-1730
17. Jean Bpe Gresset	1730-1737
18. Marc-Antione Charrot	1734-1751
19. Dominique Montfort	1742-1751
20. Joseph De Reals	1745-1748
21. Jean Bte Lamblee	1752-1760
22. François Marie Bouchy	1753-1770
23. Maurice Gaudinot	1770-1783

Galata'daki Cizvit faaliyetlerinin öne çıkanı Katolik Ermenilere yönelik olanlarıydı. Fransa Kralı ve elçilerin desteğini alan tarikat, Katolik Ermenilere yönelik özel bir politika güttüler. Bu maksatla Ermenileri

özgürlük yolunda uyandırma, Fransa'nın çıkarları için kullanma, Katolikleştirme gibi yolları denediler. İlerleyen süreçte Osmanlı idaresi bu tür girişimleri önlemek adına mezhep değiştirmeyi yasakladı. Bu gelişmelerden Fransa ile Ermeniler arasındaki organik bağın kökenlerinin Katolik misyonerlik çalışmalarıyla kurulduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Cizvitlerin uluslararası politikayı kavrayıp bu gelişmelere göre hareket etmelerinin yanında onların kural tanımaz ve inatçı bir yapıda hareket ettiklerini de göstermektedir. Yeni bina yapamamaları nedeniyle eski binaları kiralayıp izin almadan kullanmaları bu durumlarını açıkça ortaya koymaktadır. Uzun yıllar Osmanlı topraklarında tutunan bu tarikat, Osmanlı Devletinin son yıllarında eğitim faaliyetlerini daha da artırmıştır.

Cizvitlerin Osmanlı topraklarında yapılanmasında bakılması gereken diğer öne çıkan durum mali kaynaklar ve yasal düzenlemelerdi. Çünkü binaların kirası, inşası, personel giderleri, eğitim araç-gereçleri ciddi miktarlarda gider oluşturuyordu. Cizvitlerin bağlı bulunduğu ve maddi destek aldığı devlet Fransa'ydı. Fransa'nın Cizvitleri yasal olarak destekleyebilmesinin özünde Osmanlı ile yapmış olduğu antlaşmalar yatmaktaydı. Özellikle 1604, 1673, 1740 yıllarında Fransa'ya tanınan ayrıcalıklar bu tarikatın faaliyetlerinde yasal temel oluşturmaktaydı.[48] Zira süresiz kapitülasyon hakkının tanınması bu durumu işin içinden çıkılmaz hale getirdi. Ayrıcalıklara daha dikkatli bakarsak Cizvitlerin Katolik misyonerlik politikalarını nasıl rahatça gerçekleştirdiklerini gözler önüne sermektedir. Örneğin, 5 Haziran 1673 tarihli Osmanlı-Fransız antlaşmasının 40. maddesinde yer alan hüküm dikkat çekiciydi. İlgili hüküm maddesi şu bilgileri içeriyordu:[49]

> *"İstanbul'da elçileri olmayan milletlerin Fransa ile dost olanları kutsal topraklara Fransız bayrağı ile gidip gelebilecek ve kendilerine müdahalede bulunulmayacaktı. Ayrıca ticari olarak yine aynı bayrak ile her türlü faaliyette Fransız himayesinde olabilecekler."*

Yine 20 Mayıs 1804 tarihli kapitülasyonda yer alan *"Kudüs'teki kutsal mekânları ziyareti esnasında hiçbir zorluk çıkarılmaması"* istenmesi buna benzer durumu açıkça gözler önüne seriyordu. Buradaki

48 Polvan, *a.g.e.*, s. 1-76.

49 Haydaroğlu, *a.g.e.*, s. 3-112.

ayrıcalıklarla tarikatın hareket planının önü açılmaktaydı. Ayrıca ticari imtiyazlar (ticari serbestlik, vergi muafiyeti vb.) sayesinde bölge Hristiyan halkı Fransız korumasına girerek çıkar elde edebiliyordu. Böylelikle karşılıklı bir ilişki ile bölge halkı misyoner okullarının etkisi altına giriyordu. Bu tür politikayı Rusya kendi toprakları dışındaki Ortodoksları; Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Protestanları himaye etme girişimlerinde kullandı. Nitekim bu tür ticari ilişkiler kapsamında birçok konsolosluk açılıyor ve bu birimlerin bünyesi altında çok sayıda okullar faaliyete geçiriliyordu.

Osmanlı Devleti kayıtsız açılan yabancı okulların önüne geçebilmek adına bazı düzenlemeleri faaliyete geçirmekteydi. Halep civarında yabancı okullarının artması sonrası 1839 yılında *"Mekatib-i Ecnebiye Muayene Amirliği"* biriminin kurulması bunun bir göstergesiydi. Zira 1845 yılında eğitim sisteminin düzenlenmesi için faaliyete geçirilen ve kısmî bakanlık mekanizması olan "*Meclis-i Maarif-i Umumi*" de yapılan kurumsal düzenlemelerden bazılarıydı. Fakat Islahat Fermanı gayrimüslimler açısından bir dönüm noktası oldu. Bu fermanla Osmanlı tebaası olan topluluklar rahatlıkla okul açabilecek yasal dayanağa sahip oldular. Üstelik 1863 yılında Osmanlı-Fransız gümrük antlaşmasının hükümleri çerçevesinde Fransa'nın koruması altında çeşitli özel okulların açılabileceği kararları imzalandı.[50] Bu tür gelişmelere karşın 1869 yılında yürürlüğe giren "*Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*" ile yabancı misyoner okullarının kısmi de olsa önüne geçilmeye çalışıldı.

Sultan II. Abdülhamid dönemi eğitimde nicel artışların görüldüğü yıllardı. Eğitim yatırımlarının arttığı bu dönemde yabancıların ülkeye müdahalesi engellenmeye çalışılsa da mutlak başarı sağlanamadı. Çünkü eğitim sisteminde bölünmüşlük vardı ve bu durum devletin ilerlemesini engelliyordu. Eski tip eğitim kurumlarının yanında Batı tarzında müesseselerin sayısının artması durumu söz konusuydu. Bunun yanında

[50] *"Minel kadim Latin mezhebinde bulunan cemaat-i muhtelifeye ita kılınmış olan imtiyazattan en başlıcası kiliseler ile rehabin mektepleri ve hayrat ve hastane ve eczahane ve eytamhane ve sıbyan mektepleri ve imaretler misüllü emakinin idaresine muktezi olan bir senelik eşyanın tayni olunmuş olan kıymeti üzerine lazım gelen gümrük rüsu matının muafiyeti olup bunun tecdid ve ibkası Saltanat-ı seniyyenin avatıf-ı şamile ve müsellemesi iktizasından olmasıyla beraber bazı hudud ve nizamatın tayin ve ittihaz-ı lazımeden bulunduğuna binaen olbabda kaleme alınmış olan nizamname layihası..."* Bkz. Haydaroğlu, *a.g.e.*, s. 3-112.

gayrimüslimlerin kendilerine özgü müfredat uygulamaları bölünmüşlüğü artırıyordu. Ayrıca yabancı devletlerin destekleriyle açılan her türden eğitim kurumu ülke genelinde tek bir programın uygulanmasını zorlaştırıyordu. Eğitimde ayrışma ve yabancıların Osmanlı topraklarında kendi politikalarına yönelik öğretim faaliyetleri karşısında artan derinleşme yaşanan bu süreci daha net ortaya koyuyordu. Çoğu misyoner ve gayrimüslim okulları içerisinde Cizvitler de Katolik propagandasını sürdürmeye devam edip Osmanlı topraklarında birçok eğitim kurumunu faaliyete geçirdi.

XIX. yüzyılda tarikatın diğer misyoner gruplara göre daha etkin olduğu ve Osmanlı topraklarında tutunduğu görülmekteydi. Bölgede faaliyet gösteren okulların menşeine baktığımızda misyoner kollarının ne denli etkili olduğu ve eğitimdeki seviyeleri ortaya çıkmaktaydı. 13 Capusen okulunda 635, 16 Fransisken okulunda 1069, 7 Fransisken Hemşire okulunda 670 öğrenci eğitim almaktaydı. Buna misyoner gruplarına karşın Cizvitlerin 37 okulunda 7 bin 132 öğrenci bulunmaktaydı.[51] Cizvit okullarının genel dağılımına bakıldığında özellikle Anadolu ve Lübnan yakın çevresinde yoğunlaşıyordu. Anadolu'da öğrenim gören 1727 öğrencinin üçte biri Kayseri vilayetindeydi. Lübnan ve yakın çevresinde ise 5 bin 405 öğrenci okumaktaydı (Bkz. Harita-1). Örneğin Beyrut kentinde yer alan okullardan beşi erkek iptidai iken bunlardan başka bir karışık Batı tarzı eğitim yapan okul daha bulunmaktaydı.[52]

[51] Tevfik Çavdar, *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, Nazım Kitaplığı, İstanbul 1970, s. 5-151.

[52] Mehmet A. Alkan, *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, c. 6, Başbakanlık DİE Yayınları, Ankara s. 4-45.

Osmanlı Devletinde Faaliyet Gösteren Cizvit Okullarının Dağılımı (XIX. Yüzyıl)

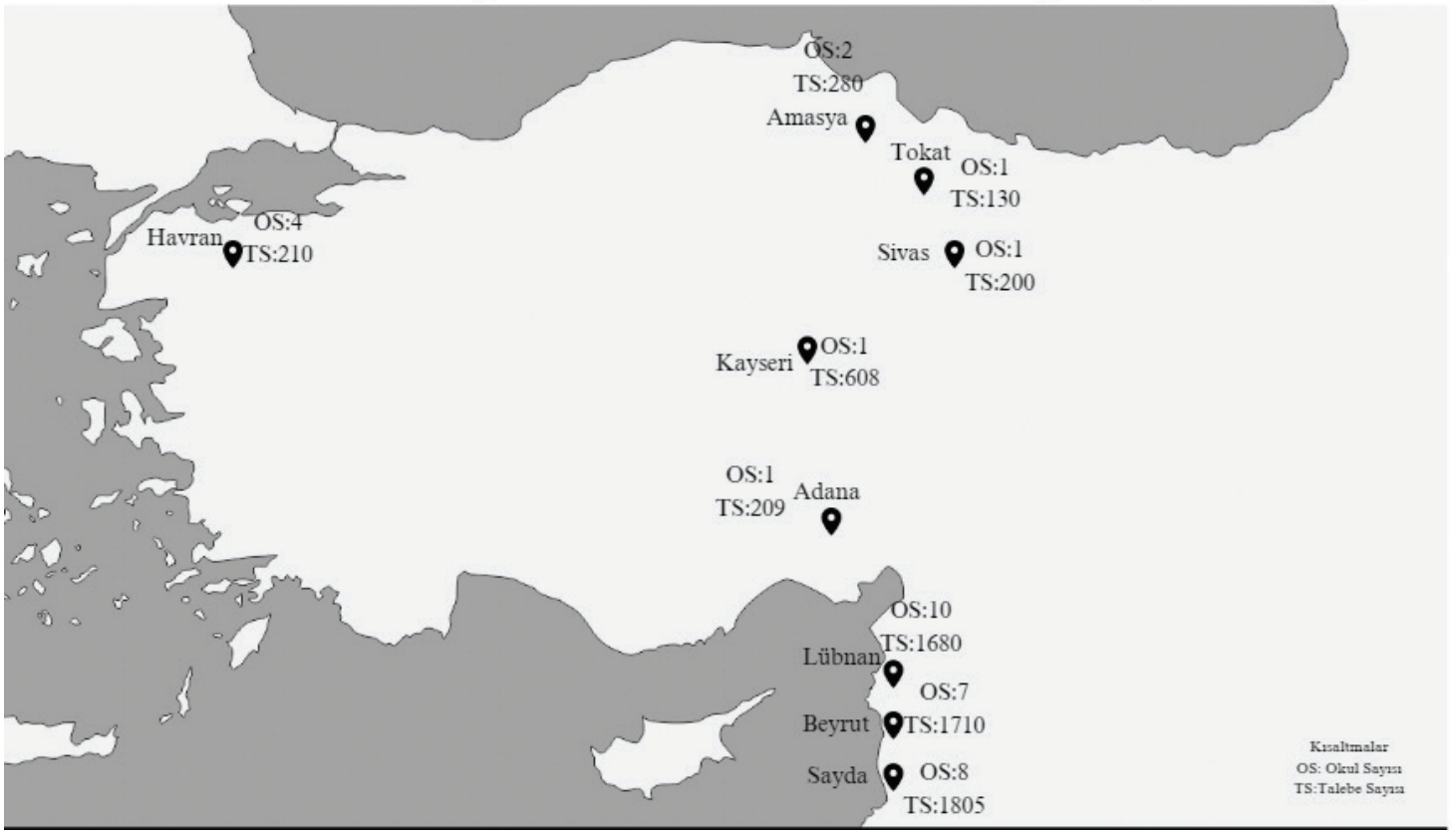

Tarikatın okullarının açıldığı bölgeler detaylı incelendiğinde Hristiyan nüfusunu korumaya çalıştıkları görülmekteydi. Hatta Katolik nüfusu artırmaya yönelik hareket ettikleri belliydi. Osmanlı tebaası olan Hristiyan grupların (Maruni, Keldani, Süryani, Ermeni, Gürcü, Kıpti, Rum) yoğun yaşadığı bölgelerde eğitim ve sağlık hizmetleri sunarak bölge halkını kendi amaçlarına (Fransa ve Katolik mezhebi) kanalize etmeye çalışıyorlardı. Bunun dışında Müslüman çocuklarını da özendirme yoluyla kendi okullarına çekme politikaları vardı. Örneğin, Beyrut Valisi Hasan Cemal Bey'in yazdığı notlar bunu açıkça gösteriyordu. Cemal Bey'in yazdığı metinde eğitim çatısı altında Müslüman çocuklarının bu okullara yöneldiği ve Cizvitlerin bu konuda ısrarcı olduklarını kaleme alınıyordu. Lübnan yakın çevresinde yer alan kentlerdeki okullarda yabancı özentisinin bulunduğunu belirtirken gösterilerde Müslüman çocuklara Fransız asker üniforması giydirilmesinin kabul edilemez olduğunu da raporuna ekliyordu. Okulların düzenlediği gösterilerde çocuklar kullanılarak gövde gösterilerinin yapılmasını da hayret verici bir durum olarak nitelendiriyordu.[53]

Kayseri vilayeti özeline baktığımızda Cizvitlerin özellikle gayrimüslim tebaanın yoğun olarak yaşadığı bu bölgeye 1881 yılında intikal ettiği görülüyordu.[54] Tarikat 1891 yılında burada bir okulu faaliyete geçirdi. Per Bodouse isimli misyoner bölgede bir okul açmaya kalktığında gerekli izinlerin olup olmadığı Kayseri yerel idaresi tarafından istendi. Kayseri Mutasarrıflığı bu konuda ruhsatname talep etmesi neticesinde Per Bodouse ilgili belgeler için Ankara idaresine başvurmuş ve okul açma iznini almıştı. Zaten Kayseri vilayetinde açılan bu okulun izni Fransız Sefareti ile yapılan sözleşmede de mevcut olduğu Ankara Mutasarrıflığı tarafından da belirtiliyordu.[55] Söz konusu Kayseri Cizvit okulunda tarikat rahipleri yaklaşık 608 öğrenciye ders vermekteydi. Bununla birlikte Cizvitlerin Kayseri'de gayrı resmî şekilde kiraladıkları veya satın aldıkları bazı mesken/arazilerde okul benzeri oluşumlar açacaklarına yönelik durumlar hissedilmiş ve hemen durum yetkililere bildirilmiştir. Bununla birlikte 1901-1902 yıllarında yine Cizvit rahibi

53 COA, MF. MKT, 137.81, M. 21 Mart 1892.

54 COA, A. MKT. MHM.700/3, BOA, A, 1311/1893. Adı geçen belgede yöre halkından vatandaşların Cizvitleri şikâyet etmesi sonucu bölgeye geldiklerinin kanısına varıyoruz. Bkz. Aynı yer.

55 COA, A. MKT. MHM.700/3, Leff 2; 21 Recep 1311/28 Ocak 1894.

Mösyö Bob tarafından hem "*Sen Bazil Erkek Okulu*" hem de "*Sen Josef Kız Okulu*" faaliyete geçirildi.[56] Açılan okulların müfredatı tarikat tarafından benimsenen programlara göre şekillendi.

Aslında bu özenti durumunun Osmanlı'nın her bölgesinde görülen bir durum olduğu unutulmamalıdır. Sadece Cizvit tarikatının kullandığı bir politika değildi. Çünkü bu tür okullar donanımları, binaları, şık gösterileri, etkinlikleri, kıyafetleri, Batılı tarz sınıfları, kütüphaneleri ve özellikle kurdukları matbaayla yeni tarz ders kitapları sayesinde ilgi çekiciydiler. Dil eğitimleri bu okulların öne çıkan olgularındandı. Ek olarak gelişmiş öğretim programlarıyla vizyonlarını bölgedeki topluma kabul ettiriyorlardı. İnşa edilen bu öğretim sistemiyle Osmanlı devlet okulları Cizvit tarikat okullarıyla rekabet edemiyordu. Bir dünya vatandaşı yetiştirmek gayesiyle bölge çocuklarına empoze edilen misyonerlerin gizil emelleri sayesinde istedikleri insan tipini yetiştiriyorlardı. Bununla da kalmayıp bu çocuklar büyüdüğünde kontrolleri altında destekleyip "*mevkî*" sahibi olmaları sağlanıyordu. Böylelikle yetişkin mezunlarını politikaları gereği kolayca yönlendirip hedeflerine süreç içerisinde ulaşabiliyorlardı.

Devlete karşı isyanlarda bu tür misyoner okulları birer karakol vazifesi görmekteydi. Osmanlı tebaası olan topluluklar özellikle XIX. yüzyılda Batılı devletler tarafından kışkırtıldı. Ayrılıkçı politikalar süreklilik yaşanmaya başladı. İsyanlarda veya ayrılık fikirlerinin öne çıktığı dönemlerde yabancı devletler bu okullar sayesinde silah ve mühimmat desteği sağlıyorlardı. Hatta bunu eğitim malzemelerini gönderdikleri kargoların içerisine bile yerleştirebiliyorlardı. Nitekim Beyrut'taki Cizvit okuluna gönderilen malzemeler içerisinde silah ve toplar bulunmaktaydı.[57]

Osmanlı Devleti her fırsatta hoşgörülü davranmasına rağmen bu tür okulların önüne geçemedi. Yürürlüğe sokulan düzenlemelerle de istenilen sonuç alınamadı. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde İttifak bloğunda yer alan Osmanlı Devleti aradığı fırsatı da yakalamış gibi görünüyordu. Hızla çoğalan Cizvit okulları da dahil tüm yabancı

[56] Zeki Tekin - Ayşe Mine Karaca, "Cizvit Misyonerlerinin Kayseri'deki Eğitim Faaliyetleri: II. Abdülhamid Dönemi", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi,* 8/4, s. 508-525; COA, DH.MKT.2585/104, Leff 1, 24 Şevval 1319/3 Şubat 1902.

[57] COA, DH. MKT, 1713.53 (Lef: 1, 2), M. 1 Nisan 1890.

okulları kontrol ve denetim altına almak için 1914 yılında "*Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi*" yürürlüğe sokuldu. Baskı ve engelleme emarelerinden uzak Osmanlı vatandaşlığına dayalı bu düzenlemeyle İtilaf bloğunun himayesi altında bulunan tüm okullar kapatıldı veya faaliyetleri dondurulduğu. Çünkü bu tür okullar İtilaf devletlerinin çıkarları doğrultusunda her türlü karakol üssü vazifesi görmekteydiler. Fransa çıkarlarına hizmet eden Cizvit okulları da bu kapsamda ya kapatıldı ya da etkisi azaltıldı.

1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası bu okullar yeniden faaliyete geçseler de yeni Türk devletinin kurulmasından sonra tüm eğitim kurumları Maarif Vekâlet'ine bağlandı. Özellikle 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisad Kanunu ve Lozan Barış Antlaşması 40. ve 41. hükümlerine göre millî bir sistem kuruldu.[58] Yabancı okullar 1924, 1925, 1926 yıllarında çıkarılan tamimlerle tek bir merkezden ve Türk devletinin belirlediği kriterlere göre yeniden şekillendi. Cizvit tarikatının öğretim faaliyetleri de bu süreçle birlikte kayboldu.

Yalnız Fransa'nın bürokratik desteğiyle Cizvitlerin bu topraklarda ilk açtığı okul olan Özel Saint Benoit Fransız Kız Lisesi Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İstanbul Erkek Lisesi'ne tahsis edildi. Savaşın hemen sonrasında Saint Benoit Koleji olarak yeniden açıldı. Tekrardan açıldığında 594 öğrencisi öğretim görüyordu. Kolej 1986 yılından itibaren karışık (kız-erkek) olarak günümüze kadar öğretim vermeye devam etti. Bu pencereden bakıldığında Türkiye'de Cizvit Katolik misyonerlerin etkilerini hâlâ görmekteyiz.

Sonuç

Cizvit tarikatı 1534 yılında eski bir asker olan Ignatus de Loyola (Loyolalı Ignatus) tarafından kuruldu. İsa Cemiyeti olarak Katolik misyonerler öğretilerine ve kurucusu Ignatus'un prensiplerine uygun şekilde faaliyetlerine başladı.

Cizvit tarikatı ilk olarak Avrupa'da Protestanların yoğunlaştığı bölgelere rahipler göndermeye başladı. Katolik prensiplerine göre bu bölgeleri tekrardan yapılandırmaya çalıştılar. Özellikle rahiplerinin iffet,

[58] Mehmet Deri, *Türkiye Ermenilerinin Eğitim Tarihi (1923-2023),* Kitâbî Yayınları, İstanbul 2023, s. 74.

yoksulluk, itaat kutsal topraklara hac vazifesi gibi zorunlu olduğu doktrinleri olduğundan eğitimlerini bu olgulara göre almışlardır. Bir bakıma "*Tanrı'nın askerleri*" olarak tanımlanan bu rahipler zorlu coğrafyalarda öğretilerini yaymak adına eğitilmişlerdir. Gittikleri bölgelerde toplum tarafından benimsenmek için eğitim ve sağlık hizmetlerini bir araç olarak kullanmışlardır. Eğitim başlığı adı altında ders kitapları basmak için matbaayı etkinleştirmişlerdir. Diğer yandan zorunlu oldukları "*din değiştirtmek*" emrini yerine getirmek adına her türlü faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Fransa ve Roma Katolik Kilisesinin resmî desteklerini alan bu tarikat sadece din değiştirme gayesi değil ek olarak bazı Hristiyan grupları Katolik mezhebine döndürmeye çalıştılar. Üniversiteler kurmuşlar dünyanın çeşitli bölgelerinde çok sayıda okullar açmışlardır. Modern müfredat ve programlar uygulamışlardır. Okulculuk faaliyetleri kapsamında başarılı sayılabilecek somut eğitim kurumlarına imza atmışlardır. Çin'den Hindistan'a, Amerika kıtasından Afrika'nın faklı topluluklarının bulunduğu coğrafyalara gidip hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik çalışmaların içinde olmuşlardır.

Tarikatın Müslümanların yaşadığı bölgelere gelmesi ise tarikatın kurulmasından sonra gerçekleşen bir durum olmuştur. Cizvitler Osmanlı Devleti topraklarına 1574 yılında intikal etmiştir. Tarikatın üyeleri İstanbul'da Benedict rahiplerinden devraldıkları köhne bir okulu canlandırıp modern program uygulayan Saint Benoit Okulu'na dönüştürdüler. Bir matbaa kurup ders kitapları bastılar. Bu tarikatın asıl amaçları arasında şunlar vardı: *"1-Galata civarında az sayıda kalan Katolik grubu bir araya getirip güçlendirmek, 2-Ortodoksları mezhep değiştirmeye zorlamak, 3-Hedefleri doğrultusunda Müslümanları din değiştirmeye çalışmak."* Fakat bu süreçte baş gösteren veba salgını nedeniyle rahiplerinin bazılarını kaybetmişlerdir. Bununla birlikte Osmanlı idaresi bu grubun bazı davranışlarından dolayı faaliyetlerini yasaklayıp sınır dışı etmiştir. Fransa desteğiyle çok geçmeden yeniden yapılandırılan Cizvitler okulculuk çalışmalarına devam etmiştir.

Sultan II. Mustafa döneminde mezhep değiştirmek yasaklanınca Cizvitler hedeflerini gizli şekilde yapmaya çalıştılar. Osmanlı topraklarında özellikle Ermeniler, Gürcüler, Maruniler, Keldaniler, Süryanilere yönelik politikalarına devam etmişlerdir. Çünkü Müslümanlara karşı Osmanlı idaresinin sıkı tutumu nedeniyle bu tür çalışmaları

yapamamışlardır. Zira Ortodoks mezhebiyle uzun asırlar süren çekişmeleri Rumların bu tarikata karşı olumsuz bakmalarındaki durumu çok fazla değiştirmemiştir. Bunlara rağmen Fransa ve Papalık destekli Cizvitler tarikatı Ermeniler üzerinde etkili olmuş ve bu topluluğun bağımsızlık faaliyetlerinin fitilini ateşlemişlerdir.

Cizvitlerin kurdukları okullar, Osmanlı'nın çeşitli bölgelerinde uzun yıllar öğretime devam etmiştir. Başkent İstanbul dışında Kayseri, Amasya, Tokat, Sivas, Adana, Lübnan, Beyrut, Sayda, Havran gibi kentlerde okullar açmışlardır. Birinci Dünya savaşı esnasında Fransa'nın İtilaf devletleri tarafında yer alması nedeniyle Cizvitler bu dönemde faaliyet gösterememiştir. Fakat Mondros Ateşkes Antlaşması'yla yeniden aktif hâle gelmişlerdir. Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında Cizvit okulları yeni Türk devletinin normlarına göre hareket etmeleri gerektiğinden tüm kurumları ya kapatılmış ya da Maarif Vekâleti'nin kanun, yönetmelik, genelgelerine göre yeniden şekillendirilmiştir. Saint Benoit Koleji ise Cizvitlerden günümüze kadar devam eden somut bir eğitim kurumu olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

COA, A. MKT. MHM.700/3, BOA, A.

COA, A. MKT. MHM.700/3, Leff 2; 21 Recep 1311/28 Ocak 1894.

COA, DH. MKT, 1713.53 (Lef: 1, 2), M. 1 Nisan 1890.

COA, DH. MKT.2585/104, Leff 1, 24 Şevval 1319/3 Şubat 1902.

COA, MF. MKT, 137.81, M. 21 Mart 1892.

Tetkik Eserler

Coşkun, İbrahim, "Osmanlı Devleti'nde Bir Fransız Misyoner Okulunun Kuruluş Süreci: Saint-Benoit (1360-1804)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15/2, 2022, ss. 200-214.

Curto, Diogo Ramada, "The Jesuits in China: A New Perspective", *Portuguese Studies*, 19, 2003, s. 213-219.

Close, Albert, *Jesuit Plots from Elizabethan to Modern Times*, Protestant Truth Society, Londra 1936.

Deri, Mehmet, *Türkiye Ermenilerinin Eğitim Tarihi (1923-2023),* Kitâbî Yayınları, İstanbul 2023.

Fleming, David L., *What Is Ignatian Spirituality?*, Loyola Press, Chicago 2008.

Frazee, Charles A., *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*, çev. Cemile Erdek, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Frijhoff, Willem, "Patterns", *A History of the University In Europe / Universities in Early Modern Europe (1500-1800),* c. 2, ed. by Walter Rüegg, Cambridge University Press, New York 1996, ss. 41-192.

Grendler, Paul F., *Jesuit Schools and Universities in Europe, 1548-1773*, Brill Press, Leiden-Boston 2018.

Güngör, Ali İsra, *Cizvitler ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, ASAM Yay., Ankara 2002.

Hammer, Joseph V., *Büyük Osmanlı Tarihi,* Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992.

Hillerbrand, Hans J., *The Encyclopedia of Protestantism*, Routledge Press, New York 2003.

Haydaroğlu, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

Kanad, Halil Fikret, *Pedagoji Tarihi,* c. 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963.

Lynch, Cyprian J., *The Bibliography of Franciscan Spirituality: A Poor Man's Legacy*, New York 1983.

O'Keefe, Martin D. - McCarthy, John L. - Padberg, John W., *For Matters of Greater Moment: The First Thirty Jesuit General Congregations*, Inst of Jesuit Sources, St. Louis, 1994.

O'Malley, John W., *The First Jesuits*, Reissue edition, Harvard University Press, Cambridge 1995.

Polvan, Nurettin, *Türkiye'de Yabancı Öğretim,* Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1952.

Roegiers, Jan, "Awkward Neighbours: The Leuven Faculty of Theology and the Jesuits College (1542-1773)", *The Jesuits of the Low Countries: Identity and Impact (1540-1773),* ed. Leo Kenis and Rob Faesen, Peeters Publishing, Leuven 2012, pp. 153-176.

Saari, Peggy Saari; Aaron, *Renaissance and Reformation: Almanac,* c. 1. The Gale Group Press, Londra-Newyork 2002.

S. J, Robert Bireley, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, S.J., and the Formation*

of Imperial Policy, The University of North Carolina Press, Carolina 2009.

Steinmetz, Andrew, *History of the Jesuits*, BiblioLife Publisher, Londra 1848.

Tekin, Zeki- Karaca, Ayşe Mine, "Cizvit Misyonerlerinin Kayseri'deki Eğitim Faaliyetleri: II. Abdülhamid Dönemi", *Journal of History Culture and Art Research*, 8/4, 2019, ss. 508-525.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi (3.Cilt, 2.Kısım): 16. Yüzyıl Ortalarından 17. Yüzyıl Sonuna Kadar*, Türk tarih Kurumu, Ankara 2018.

Zagano, Phyllis - Mcgonigle, Thomas, *Dominican Tradition*, Liturgical Press, Collegeville 2006.